Cristina-Ioana Dima

O PREMISĂ DE LUCRU ÎN ANALIZA PRIMELOR TRADUCERI ROMÂNEŞTI ALE *PROLOGARIULUI*

Există în vechea literatură românească o serie de locuri obscure pe care, din timp în timp, date noi le readuc în atenţia cercetătorilor, lăsând de cele mai multe ori impresia că nu vor putea fi niciodată complet elucidate. Cea mai veche tipăritură în limba română, *Catehismul de la Sibiu*, partea netipărită a *Paliei de la Orăştie*, presupusa traducere a *Bibliei* comandată de Gavril Bethlem, scrierea cifrată de pe filele *Psaltirii Scheiene* sau paginile care lipsesc din *Prologariul* Mitropolitului Dosoftei sunt numai câteva astfel de exemple.

La acestea din urmă ne vom referi, la rândul nostru, în paginile ce urmează, fără a avea pretenţia de a face altceva decât a repune problema cu argumente uşor diferite de cele aduse până în prezent.

Încă din 1931, Iulian Ştefănescu[1] a emis teoria conform căreia paginile lipsă din volumul *Viaţa şi petreacerea Svinţilor* a Mitropolitului Dosoftei[2] au fost, de fapt, traduse de cărturarul moldovean, care nu a apucat să le tipărească din cauza exilului forţat în Polonia şi că o copie a lor se găseşte în manuscrisul românesc 339 din Biblioteca Academiei Române. Codicele respectiv aparţine începutului secolului al XVIII-lea, fiind copiat în aria sudică şi numit în literatura de specialitate „de la Tatina (jud. Ilfov)" datorită unei însemnări care atestă că în 1727 manuscrisul se afla în posesia unui logofăt *ot Tatine*[3]. Culegerea cuprinde o copie a vieţilor de sfinţi din perioada martie – august, ceea ce acoperă intervalul care în culegerea Mitropolitului Dosoftei lipseşte.

Miza demonstraţiilor a fost întotdeauna comparaţia dintre culegerea tipărită cu partea corespunzătoare din manuscrisul respectiv[4]. În acest sens, Cătălina Velculescu a găsit o serie de incongruenţe între copie şi originalul tipărit la Iaşi, opinând că „manuscrisul 339 BAR (…) se prezintă sub o formă compozită,

[1] *Legendele despre Sfântul Constantin în literatura română*, în „Revista istorică română", I, 1931, p. 266–267.

[2] După cum se ştie, este vorba despre intervalul 11 – 30 iunie şi 13 iulie – 31august.

[3] Problema datării şi localizării manuscrisului o expune sintetizând toată bibliografia subiectului până în prezent Gabriel Mihăilescu în articolul *O copie manuscrisă a* ***Prologariului*** *Mitropolitului Dosoftei de la sfârşitul secolului al XVII-lea*, apărut tot în revista noastră, în numărul 1 din 2011, p. 116–126. Am socotit de aceea că nu este necesar să reluăm în paginile de faţă întreaga problemă.

[4] Primul care a semnalat identitatea celor două culegeri a fost Iulian Ştefănescu în studiul dedicat Sfinţilor Constantin şi Elena: *Legendele despre Sfântul Constantin în literatura română*, în „Revista istorică română", I, 1931.

LR, LXIII, nr. 1, p. 97–132, Bucureşti, 2014

BDD-A6683 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 16:29:05 UTC)

rezultată probabil din izvoare diferite, printre altele cuprinzând şi texte din *Proloagele* Mitropolitului Dosoftei"[5]. Alte cercetări, precum cea a Silviei Marin-Barutcieff asupra *Vieţii Sfântului Hristofor*, sunt mai degrabă înclinate să confirme identitatea dintre *Prologariu* în forma sa tipărită şi manuscrisul cu pricina[6]. Această identitate am confirmat-o, la rândul nostru, în recenzia pe care am făcut-o volumului în care apărea studiul Silviei Marin-Barutcieff, arătând că micile diferenţe dintre cele două texte ţin de aria dialectală în care ele au fost scrise[7].

Cel care s-a aplecat însă într-adevăr asupra problemei, referindu-se la întregul manuscris, nu doar la un singur text, este, fără îndoială, Gabriel Mihăilescu, în articlolul apărut în primul număr din anul 2011 al revistei noastre. Contraargumentând just cele două probleme pentru care Cătălina Velculescu punea sub semnul întrebării faptul că întreaga culegere este o copie remaniată a tipăriturii lui Dosoftei, concluzia studiului domniei sale este cât se poate de clară: atât cât poate fi verificat, toate textele manuscrise corespund celor imprimate în 1685. Totuşi, rămân câteva probleme: caietul cu numărul 3, ce cuprinde zilele de 5 (ultima parte), 6, 7, 8 şi 9 martie, „dublează" caietul cu numărul 2, care cuprinde vieţile de sfinţi corespunzătoare aceloraşi zile. În plus, cele două caiete nu conţin traduceri identice, ceea ce duce la următoarea concluzie: „în ms. rom. 339, caietul 2 cuprinzând o tălmăcire diferită a sinaxarului pentru intervalul 5–9 martie, realizată în Ţara Românească, a fost legat greşit în locul caietului 2, care ar fi trebuit să conţină traducerile lui Dosoftei corespunzătoare perioadei 1–5 martie. Probabil pe masa de lucru a copistului se aflau culegeri diferite de *Vieţi de sfinţi* acoperind aceeaşi parte a anului (lunile martie–august), iar la legarea celor două manuscrise caietele însemnate cu signatura 2 au fost inversate, probabil din greşeală"[8].

De asemenea, se pune problema dacă textele care nu îşi au corespondent în *Prologariul* lui Dosoftei sunt sau nu copiate după *Mineiele* traduse de Radu Greceanu şi tipărite în douăsprezece volume, de episcopul Mitrofan, la Buzău, în 1698. Confruntarea porţiunii de text de la începutul lunii martie copiată „peste" versiunea dosofteiană cu vieţile corespunzătoare din *Mineiele* de la Buzău, demonstrează că nu poate fi vorba nici despre o atare descendenţă[9]. Faptul este cu atât mai surprinzător, cu cât „completarea" părţilor care lipseau din culegerea lui Dosoftei cu textul tipărit în Ţara Românească, părea a fi o cutumă a vremii. Unul dintre exemplarele culegerii de vieţi de sfinţi tipărită de Mitropolitul Dosoftei aflate în posesia Bibliotecii Academiei Române din Bucureşti, *unicatul*, conţine

[5] Cătălina Velculescu, *Soarta unei culegeri bizantine de literatură. Variante româneşti ale* ***Prologului***, în *Cărţi populare şi cultură românească* , Bucureşti, 1984, p. 27.

[6] *Viaţa Sfântului Hristofor*, ediţie şi studiu introductiv, în vol. *Texte uitate. Texte regăsite*, Bucureşti, 2002, p. 7–43.

[7] În „Limba română", nr. 1-3/ 2002.

[8] Gabriel Mihăilescu, *O copie manuscrisă a* ***Prologariului*** *Mitropolitului Dosoftei de la sfârşitul secolului al XVII-lea*, în LR, nr. 1 din 2011, p. 123.

[9] *Ibidem*, p. 125.

BDD-A6683 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 16:29:05 UTC)

pagini manuscrise ce întregesc lipsurile *Prologariului*, adăugând viețile sfinților din perioada 10–30 iunie, precum şi pe cele dintre 13 iulie şi 31 august. Este vorba despre copii de la jumătatea secolului al XVIII-lea, făcute de „Rob lui Dumnezău Radu, fecior vist<iernicului> Cos<tan>din Râm<niceanu> biv treti vist<iernic>" (531^{r})[10], după *Mineiele* tiparite la Buzău în anul 1698[11]. Deosebirile dintre cele două texte sunt insignifiante şi țin doar de turnuri de frază, câteva diferențe lexicale şi particularități dialectale. Copia manuscrisă aparține ariei nordice: închide pe *e* la *i* în cuvinte precum *sufletile* î.l.d. *sufletele*, în *Mineiul* de la Buzău, este preferată africata *dz* durificată în locul fricativei *z* în *Dumnedzău* (cf. *Dumnezeu*), *ğ* îl înlocuieşte pe j, în copie auxiliarul *a avea* la persoana a III-a a perfectului compus are forma *au* „au poruncit de au astupat gura peşterii" etc.

În ceea ce urmează, am vrea să aducem în discuție un text care are statutul privilegiat de a se găsi în culegerile de vieți de sfinți de două ori. Este vorba despre jitia *Celor şapte coconi din Efes*, sfinți ce se sărbătoresc atât pe 4 august, cât şi pe 22 octombrie, aşadar viața lor se găseşte în partea tipărită şi în cea netipărită a culegerii Mitropolitului Dosoftei. Trebuie precizat dintru început că, în acest caz, este vorba despre aceiaşi sfinți şi aceeaşi viață a lor, pe care, de regulă, *Proloagele* şi *Mineiele* o consemnează ca atare. Altminteri, omonimia onomastică poate conduce, uneori, la transformarea treptată a personajelor în entități diferite cu vieți diferite. Aşa se întâmplă, spre pildă, în cazul Sfinților Cosma şi Damian sărbătoriți la 1 iulie şi 27 septembrie: în ambele situații este vorba despre doi frați al căror har este puterea de a vindeca şi care îşi exercită meşteşugul fără a pretinde vreun folos material, fiind de aceea numiți „doctori fără de arginți"; numai că cei serbați pe 1 iulie au trăit la Roma, iar cei de pe 27 septembrie în Asia Mică, întâmplările vieții lor fiind total diferite.

Hagiografia celor 7 coconi din Efes povesteşte viața unor tineri, care au trăit în zilele împăratului roman prigonitor de creştini, Decius. Pentru a se feri de caznele la care Decius i-ar fi supus dacă nu ar fi vrut să se supună cultului oficial, cei şapte se retrag într-o peşteră, unde, de altfel, gărzile imperiale îi găsesc morți. Trei secole mai târziu, în timpul împăratului creştin Teodosie cel Mic, apare în imperiu o erezie nouă care nega învierea din morți. În chip miraculos, tinerii învie şi sunt gasiți în peştera lor, unde socoteau că încă se ascund de frica lui Decius.

Povestea are un impact mare asupra imaginarului colectiv, cultul celor şapte coconi din Efes fiind bine dezvoltat mai ales în Occident. În afara culegerilor de vieți de sfinți ea mai este consemnată în cronografe, ajungând astfel şi la noi, atât în cele de tip Danovici şi în cele de tip Dorotheiu de Monembasia. Faptul dovedeşte că textul a ajuns la un momnet dat să joace un rol oarecare în justificarea

[10] Datarea paginilor respective poate fi făcută conform următoarei însemnări făcute de aceeaşi mână a lui Radu, feciorul vistiernicului Constandin Râmniceanul: „Să să ştie câ<n>d s-au întunecat soarele în doă săptă<mâni> după Sfinții Apostoli la 7 ceasuri dă zi, *v leat* 7254"(=1746) (512^{r}).

[11] Observația a făcut-o înaintea noastră Gabriel Mihăilescu în *Viața Mariei Egipteanca. Cele mai vechi traduceri, manuscrise şi versiuni*, Studii şi texte, Bucureşti, 2008, p. 141–142.

BDD-A6683 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 16:29:05 UTC)

cultului oficial adoptat în vremea lui Teodosie cel Mic. Aspectele menționate îl determină pe Nicolae Cartojan să selecteze hagiografia printre cele care îndeplinesc toate condițiile includerii lor între cărțile populare[12]. Aceste precizări sunt menite a arăta că textul pe care îl avem în vedere nu era unul dintre cele mai obişnuite, căruia un cărturar şi, mai ales, un teolog de talia Mitropolitului să nu-i acorde importanța cuvenită. Fireşte, nu putem exclude cu totul posibilitatea ca traducerea vieții din 4 august să se fi făcut de pe o altă sursă decât cea din 22 octombrie şi astfel rezultatul confruntării dintre cele două versiuni să nu fie concludent. Totuşi probabilitatea să se întâmple astfel era, credem noi, una destul de mică, iar examenul pe care îl propunem ar trebui să îşi aibă ponderea cuvenită în evaluarea textelor din ms. rom. 339 BAR drept copii ale traducerii făcute de Dosoftei. Tocmai de aceea, prezentăm mai jos, spre comparație, cele două texte: cel tipărit în culegerea *Viața şi petrecerea Svinților* corespunzând zilei de 22 octombrie şi cel consemnat pentru data de 4 august în ms. rom. 339 BAR. Precizăm că în pasajele selectate nu am luat în considerare diferențele dialectale despre care s-a vorbit în articolele anterioare, întrucât ele nu fac obiectul demonstrației de față, ci doar pe cele ce țin de traducere. De asemenea, alături de cele două texte vom consemna, şi versiunea din 4 august a *Mineiului* de la Buzău pentru a putea confirma sau infirma ipoteza conform căreia textele ce lipsesc din cartea lui Dosoftei au fost înlocuite în ms. rom. 339 BAR cu cele traduse de Radu Greceanu şi tipărite de episcopul Mitrofan.

ms. rom. 339 BAR: Aceşti Svinți fost-au în vreamea împăratului Dechie (256^{v})
***Prologariul* de la Iaşi (22 octombrie)**: Aceştia Svinți era în dzâlele-mpăratului Dechie (76^{r})
***Mineiul* de la Buzău (4 august)**: Aceşti Sfinți au fost în zilele împăratului Dechie (15^{v})

ms. rom. 339 BAR: socotitu-s-au (256^{v})
***Prologariul* de la Iaşi (22 octombrie)**: luând vreame să să sfătuiască
***Mineiul* de la Buzău (4 august)**: lunând vreame ca să să sfătuiască (15^{v})

ms. rom. 339 BAR: ş-au împărțit toate bucatele lor săracilor (256^{v})
***Prologariul* de la Iaşi (22 octombrie)**: împărțâră avearea lor la mişei (76^{r})
***Mineiul* de la Buzău (4 august)**: îş împărțiră avearea la săraci (15^{v})

ms. rom. 339 BAR: Şi să[13] ruga ca să-*s* dezleage den tru*p*, ca să nu pridădească la împăratul (256^{v})
***Prologariul* de la Iaşi (22 octombrie)**: Şi să rugară lui Dumnădzău să le ia sufletele şi să nu fie dați pre mâna lui Dechie (76^{r})
***Mineiul* de la Buzău (4 august)**: Şi rugându-să lui Dumnezeu să le ia sufletele şi să nu cază în mâna împăratului (15^{v})

[12] Nicolae Carojan, *Cărțile populare în literatura românească*, vol. II, *Epoca influenței greceşti*, Bucureşti, 1938, 142–148.
[13] Scris: þ i s̲; altă lecțiune posibilă: *şi se*.

BDD-A6683 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 16:29:05 UTC)

ms. rom. 339 BAR: Iar deaca s-au înturnat la Efes, şi înțelegând cum au dat săvârşanie în peşteră, poruncit-au să astupe gura peşterii (256^{v})
***Prologariul* de la Iaşi (22 octombrie)**: Şi oblicindu-le de moarte, trimisă de astupă gura peşterii (76^{r-v})
***Mineiul* de la Buzău (4 august)**: Şi aflând că au murit în peşteră, poronci ca să astupe gura peşterii (15^{v})

ms. rom. 339 BAR: Decii de-atunce trecut-au trei sute şi şaptezeci de ani pân Împăratului Teodosie cel Mic în treizeci şi opt de ani de împărăţiia lui (256^{v}-257^{r})
***Prologariul* de la Iaşi (22 octombrie)**: Şi trecând 372 de ai de-atunce, până în dzâlele împăratului Teodosie cel Mic, hinul svântului Ioan Zlatoust (76^{v})
***Mineiul* de la Buzău (4 august)**: De-aciia de atuncea trecând 372 de ani, când fu în vreamea împărăției lui Teodosie cel Mic (15^{v})

ms. rom. 339 BAR: decii fie răsărit o leage a unora de zicea că nu va să fie înviiare (257^{r})
***Prologariul* de la Iaşi (22 octombrie)**: scornindu-să o eresă grea, la 38 de ai a-mpărățâii sale, cum să nu fie înviere morților (76^{v})
***Mineiul* de la Buzău (4 august)**: scornindu-se ere*s*, cum că nu iaste înviiare, la 38 de ai a împărăției lui (15^{v})

ms. rom. 339 BAR: Văzu împăratul cum să <s>fiiaşte[14] Besearica lui Dumnezău şi încă unii din episcopi să apucase de acea leage (257^{r})
***Prologariul* de la Iaşi (22 octombrie)**: Şi vădzând svântul împărat turburând iriticii svânta Besearică a lui Dumnădzău, că era cădzuți mulți şi din episcopi într-aceaea eresă (76^{v})
***Mineiul* de la Buzău (4 august)**: Care văzând împăratul că să turbura Biserica lui Dumnezeu, pentru că să afla prinşi şi unii episcopi de acel eres (527^{v})

ms. rom. 339 BAR: Decii împăratul îmbrăcatu-s-au cu sac de păr şi, căzând la pământ, plângea şi ruga pre Dumnezău ca să-i vădească de ce ceare (257^{r})
***Prologariul* de la Iaşi (22 octombrie)**: Deci dezbrăcându-să din haine-mpărăteşti şi-mbrăcându-să cu zăblău, să culcă pre gios, rugând cu lacrămi pre milostivul Dumnădzău (76^{v})
***Mineiul* de la Buzău (4 august)**: Deacii, dezbrăcându-să de haine şi culcându-se jos la pământ, să ruga lui Dumnezeu cu lacrămi ca să-i arate ceea ce pohtiia (15^{v})

ms. rom. 339 BAR: Că stăpânul acelui deal vrut-au să-ş facă lo*c* turmei. Şi răsturnând pietri dupe acea peşteră, să destupă uşa peşterii. Şi aflând uşa, întră, că fu voia lui Dumnezău. Şi înviseră acei şapte coconi ce au fost adormiți acolo. Şi vorbiia dentru ei*ş*, ca şi când ar fi fost adormiți de ieri şi s-au pomenit astăzi. Şi nu să schimbase nici feațele lor de pământ, nici hainele (257^{r})
***Prologariul* de la Iaşi (22 octombrie)**: Omul ce era stăpân locului unde era peştera cea astupată cu otrocii, făcându-ş coşară oilor la stână şi neştiind, rântuna pietrili de la peşteră. Şi-n sunetul pietrilor se deşteptară svinții şi-mvisără, nice leac jigniț de putregiune, nice hainele lor, ce cu totul proaspeți, ca de-asară culcați (76^{v})
***Mineiul* de la Buzău (4 august)**: Stăpânul muntelui în carea era peştera au vrut să facă într-aceaeaş vreame staul pentru turma sa. Şi răsturnând pietri de la peşteră, aşa s-au

[14] Aici cu sensul rar „a se abate” (DLR, s.v. *a se sfii*).

BDD-A6683 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 16:29:05 UTC)

întâmplat, din porunca lui Dumnezeu, de s-au deşteptat Sfinţii aceia 7 coconi ce fusease muriţi acolo. Şi voroviia între dânşii ca cum ar fi fost adormiţi de ieri, neschimbându-se nicidecum, atâta cât nici hainele lor ce purta nu să stricase nimica de pământ (15^{v})

ms. rom. 339 BAR: De ne va prinde, noi tot să stă*m* bărbăteaşte, ca nişte voinici şi să nu ne dăm frumuseaţa legii noastre (257^{r})
***Prologariul* de la Iaşi (22 octombrie)**: Fraţâlor, de ne vor cumva prinde, să stăm bărbăteaşte şi să nu ne dăm cinstea credinţii noastre (76^{v})
***Mineiul* de la Buzău (4 august)**: De ne vor şi cumva prinde, fraţilor, să stăm bărbăteaşte şi să nu ne dăm blagorodiia credinţei noastre (15^{v})

ms. rom. 339 BAR (4 august): Decii să duse la ceia ce vindea pâine. Şi să pripiia să să[12] întoarcă. Iar pitarii, daca luară asprii, arăta-i- <le>[15] unul la altul şi ziseră: „Dar unde ai găsit comoara, că iată te vădesc asprii, că sânt dentr-alte zile de împărat?" Iar el de frică apucatu-l-au cutremur şi-*s* temea că-l cunoscu. Decii-l apucară, iar lui i părea că vor să-l ducă la împăratul Dechiie (257^{r-v}).
***Prologariul* de la Iaşi (22 octombrie)**: Ce, pentr-aceaea, totuş mearsă la ceia ce vând pită şi cumpără. Şi, dacă deade banii, grăbiia să să-ntoarcă mai de sârg. Şi, văzând că-i oglindesc banii şi-i dau la alţâi, mirându-se şi cugetând că-s banii de vro comoară aflată, cunoscându-să din scriptură, el să-nfricoşe şi nu putea să grăiască de frică, cugetând că-l cunoscură şi-l vor duce la-mpăratul Dechie (76^{v})
***Mineiul* de la Buzău (4 august)**: Însă mergând cătră cei ce vindea pita, luo pâinea şi dându-le banii, să grăbiia ca să să întoarcă. Deci văzând că vânzătorii arăta întru dânşii şi pre la alţii banii şi uitându-se la dânsul şi zicând că au aflat comoară, precum banii arăta lucrul aiavea, având închipuirea celui ce au împărăţit mai nainte cu mulţi ani, îl cuprinse frică şi grijă, şi nu putea să grăiască cugetând că l-au cunoscut, şi-l vor prinde, şi-l vor duce la Dechie împărat (16^{r})

ms. rom. 339 BAR (4 august): Iată-vă asprii în mâinile voastre, numai ci mă lăsa*ţ* să mă duc cu pâinile (257^{v}).
***Prologariul* de la Iaşi (22 octombrie)**: Dumneavoastră lăsaţî-mă, luat-aţi banii, luaţi-vă şi pâinea şi mă lăsaţi să-m păzăsc calea (76^{v})
***Mineiul* de la Buzău (4 august)**: Rogu-mă dumneavoastră, deacă aţi luat banii, luaţi şi pâinea, numai pre mine mă lăsaţi să-m caut calea (16^{r})

ms. rom. 339 BAR: Ei-l văzură că căuta spăimat, ci-l legară de gât şi-l duseră la antipat, şi-l puseră să dea răspuns (257^{v})
CRV 73 unicat (22 octombrie): Şi văzându-l în gânduri, îi puseră o legătură în grumadzi şi-l trasără la mai marele oraşului (76^{v})
***Mineiul* de la Buzău (4 august)**: şi văzându-l că iaste la gânduri, îl legară de grumazi, şi-l purta pren târg aducându-l la mai marele oraşului ca să-ş dea seama (16^{r})

ms. rom. 339 BAR: Şi mearseră cu tot nărodul şi întră întâiu Iamvlih, după el şi episcopul. Şi-*s* întoarse de văzu de-a direapta o raclă pecetluită cu doao peceţi de argint, cară le

[15] Silaba este suprascrisă şi este ştearsă în manuscris.

BDD-A6683 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 16:29:05 UTC)

pusease Rufin şi Teodor, că ei au fost creştini şi i-au fost trimis Dechie de să astupe gura peşterii. Şi au fost scris şi numele svinţilo*r* pre o tablă de plumb. Şi să[12] adunară to*ţ* judecătorii şi cu antipat şi aflară tablele cele de plumb. Şi să[12] mirară to*ţ* şi întrară încă mai înlăuntru şi aflară pre svinţi şi căzură to*ţ* la picioarele lor (258^{r})
***Prologariul* de la Iaşi (22 octombrie)**: Şi deaca mearsără, întră înainte Iamvlih, de-acii episcopul. Şi, căutând na direapta parte din nontru, la uşe, vădzu un sicriiaş încuiat şi pecetluit cu 2 peceţi de argint, carea au pus Rufin şi Teodor, creştini fiind şi trimiş de Dechie să astupe peştera şi scriind poveastea svinţilor şi numile în table de plumb. Şi cetind toţ să minunară. Şi întrând în nontru peşterii, aflară pre svinţii şi cădzură la picioarele lor (77^{r})
***Mineiul* de la Buzău (4 august)**: Şi mergând după cuvintele aceastea, întră înainte Iamvlih în peşteră, de-aciia episcopul. Şi întorcându-se spre partea direaptă a uşii văzu un siciiaş pecetluit cu 2 peceţi de argint care le pusease Rufin şi Teodor, creştini fiind ce fusease trimiş şi cu alţi de Dechie ca să se astupe peştera; scriind într-aceasta de poveastea sfinţilor, scriind şi numele lor în table de plumb Şi strângându-se toţi cei aleş cu antipatul le-au arătat şi deşchizând găsiră tablele ceale de plumb şi cetind să minunară. Şi întrând înlăuntru în peşteră, aflară pre sfinţi şi căzură la picioarele lor (16$^{r–v}$)

ms. rom. 339 BAR: Şi şăzură de-i întrebară. Ei spuseră întâiu jitiia lor, deacii bărbăţiia lui Dechie împărat. Şi să[12] sculară to*ţ* şi deaderă lui Dumnezău mulţemită de-acea minune a lui Dumnezeu. Antipat şi cu episcopul vădesc aceastea la împăratul Teodosie (258^{r}).
***Prologariul* de la Iaşi (22 octombrie)**: Şi sedzând îi întrebară. Iară svinţiile sale spusără întâi de sine, apoi de rândurile lui Dechie. Şi să mira toţi şi slăviia pre Dumnădzău şi sârguiră la-mpăratul de-i deaderă de ştire (77$^{r–v}$)
***Mineiul* de la Buzău (4 august)**: Şi şăzând îi întreba. Şi ei povestia de ale lor, deciia de bărbăţiile împăratului Dechie. Şi să mira toţi şi slăviia pre Dumnezeul minunilor şi deaderă de ştire la împăratul Teodosie de acest lucru (16^{v}).

După cum se poate uşor observa din eşantioanele pe care le-am pus în paralel, toate cele trei texte par a fi fost traduse după acelaşi original, dat fiind faptul că niciunul dintre ele nu conţine date sau informaţii diferite. Singura precizare care aduce în plus ceva ar fi aceea din *Viaţa şi petreacerea Svinţilor* conform căreia împăratul Teodosie cel Mic ar fi fost botezat de Sfântul Ioan Gură de Aur. Informaţia a fost probabil adăugată de Mitropolitul Dosoftei, care ar fi putut să o ştie din *Cronograful* grecesc de tip *Cigalà*, pe care ştim că îl avea, şi unde ea se găseşte în capitolul despre „Împărăţiia lui Arcadie, feciorul lui Theodosie": „Şi cuconul, daca l-au dus să-l botiadză, l-au botedzat sângur Ioan Zlaoust şi i-au pus nume Theodosie cel Mic"[16].

De altfel, faptul că Mitropolitul Dosoftei a căutat viaţa acestor sfinţi şi în cronograf este probat de încă un amănunt, altminteri inexplicabil: numele celor şapte sunt, în versiunea Mitropolitului: „Maximilian, Iamvlih, Martinian, Dionisie, Antonie, Exacustodian şi Costantin". Sunt aceleaşi nume pe care le întâlnim în

[16] Legenda celor 7 tineri din Efes trece ca atare în cronografele de tip Danovici, cf. *Cronograf tradus din greceşte de Pătraşco Danovici* I, ediţie îngrijită şi cuvânt-înainte de Gabriel Ştrempel, Studiu introductiv de Paul Cernovodeanu, Bucureşti, 1998, p. 247.

BDD-A6683 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 16:29:05 UTC)

cronografe[17], deşi, ulterior, Dosoftei a folosit *Mineiele* greceşti. În schimb, în culegerile tipărite de Mitrofan la Buzău în 1698, numele tinerilor apare astfel:

– la 22 octombrie: Maximilian, Iamvlih, Martiniian, Dionisie, <Antonie>, Exacustodiian şi Constantin;

– la 4 august: Maximilian, Exacustodian, Iamvlih, Martiniian, Dionisie, Ioan şi Costantin.

Această incongruenţă între cele două texte trebuie pusă în legătură cu aproape insesizabilele diferenţe de limbă dintre ele: *z* dur în *Dumnezău* (octombrie) vs *z* moale (august), *s* dur în conjuncţia *să* şi în *sama asară* (octombrie) vs *s* moale în aceleaşi situaţii (august), *e* netrecut la *i* prin disimilare în *deregătoriul* (octombrie) vs. *e* trecut la i în (august), *i* nesincopat în *direpт* (octombrie) şi sincopat în acelaşi cuvânt pentru luna august: *drept*, forma *striine* (octombrie) vs. *streine* (august), *h* evoluat la *f* în *poftiia* (octombrie) şi menţinut în forma *pohtiia* pentru luna august[18].

Toate aceste diferenţe arată nu doar că există un strat lingvistic nordic în *Mineiele* tipărite la Buzău, ci şi că acesta a fost conservat mai degrabă în versiunea din luna octombrie a vieţii de sfinţi la care ne referim. Ceea ce nu face decât să confirme faptul că Radu Greceanu a avut „pe masă" versiunea mai veche a Mitropolitului Dosoftei. Totuşi, el nu a preluat-o ca atare. Cel mai probabil este că a folosit-o ca „martor" pentru propria lui traducere, pe care a tipărit-o mai întâi pentru luna octombrie, apoi a revizuit-o foarte puţin pentru luna august.

Între primele traduceri ale culegerilor de Vieţi de Sfinţi în limba română există un manuscris care conţine lunile septembrie – decembrie (ms. rom. 1602 BAR). A fost alcătuit la Cozia, în 1675, din îndemnul starețului Anania, după cum arată cu claritate însemnarea de la sfârşitul lucrării[19]. Este un miscelaneu format *in folio*, oglinda paginii lasă margini largi, caligrafia, foarte ordonată, aparţine mai multor scribi. Pare că, sub porunca starețului, mai mulţi călugări de la Cozia au muncit la alcătuirea miscelaneului, care este, fără îndoială rezultatul „trecerii pe curat" a traducerilor. El a fost menţionat, în studiile dedicate acestui subiect de Cătălina Velculescu şi de Gabriel Mihăilescu. Nu este greu de observat faptul că ms. rom. 339 împreună cu ms. rom. 2602 ar putea alcătui o culegere de sine stătătoare, care va fi circulat în Ţara Românească înaintea traducerii lui Radu Greceanu şi din care ar lipsi doar lunile ianuarie şi februarie. În ceea ce priveşte

[17] *Cronograf tradus din greceşte*, p. 261.

[18] Pentru completarea acestei succinte prezentări, trebuie să arătăm şi că cea mai mare diferenţă, greu explicabilă altfel decât printr-o simplă eroare, este aceea că în viaţa celor 7 tineri din luna octombrie numele celor doi slujitori, care au pecetluit din porunca împăratului Dechie peştera cu trupurile neînsufleţite, sunt *Rufim* şi *Teodul*, în timp ce toate celelalte variante ale textului pe care le-am consultat, inclusiv versiunea din august a aceleiaşi culegeri, consemnează formele *Rufin* şi *Teodor*.

[19] „Scrisu-s-au pre rumânie, cu învăţătura Părintelui Ananiei, egumenul Sfintei lavre Coziei, şi se-au scris în zilele creştinului Domnu Ducăi Voievod, în cursul anilor 7183 (= 1675) să se ştie"; în Ştrempel, *Catalogul manuscriselor româneşti*, Bucureşti, 1983, vol. II, p. 332.

BDD-A6683 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 16:29:05 UTC)

datarea şi localizarea, despre ms. rom. 339 BAR ştim, din însemnări, doar că a fost scris ante 1712 şi că în 1727 era în posesia unui logofăt de la Tatina, ceea ce nu înseamnă că nu ar fi putut fi alcătuit la sfârşitul secolului al XVII-lea, la Cozia. Am supus cele două misterioase codice aceluiaşi examen, pentru a vedea în ce măsură ele conţin o traducere comună a *Vieţii celor 7 coconi din Efes*, aflată, în ms. rom. 1602 între filele 85^{v}–87^{r}. Pentru aceasta, am ales trei dintre contextele pe care le-am socotit relevante şi în demonstraţia de mai sus:

ms. rom. 339 BAR: Că stăpânul acelui deal vrut-au să-ş facă lo*c* turmei. Şi răsturnând pietri dupe acea peşteră, să destupă uşa peşterii. Şi aflând uşa, întră, că fu voia lui Dumnezău. Şi înviseră acei şapte coconi ce au fost adormiţi acolo. Şi vorbiia dentru ei*ş*, ca şi când ar fi fost adormiţi de ieri şi s-au pomenit astăzi. Şi nu să schimbase nici feaţele lor de pământ, nici hainele (257^{r})
ms. rom. 1602 BAR: Stăpânul a căruia era măgura şi peştera aceaea unde era sfinţii, vrea să-ş facă într-aceaea vreame un coşariu pentru dobitoacele lui. Şi tăvălind pietrile de pe peştiră în doao zile ca să-ş tocmească loc de coşariu. Şi deşchise uşa peşterii şi cu porânca lui Dumnezeu înviseră acei 7 prunci care-i murise acolo. Şi grăiia unul cătră altul, că le părea că au adormi*t* de ieri. Şi nu se topise nimic[20], atâta cât şi hainele lor rea întregi, nestricate, nimic (85^{v})

ms. rom. 339 BAR (4 august): Decii să duse la ceia ce vindea pâine. Şi să pripiia să să[12] întoarcă. Iar pitarii, daca luară asprii, arăta-i- <le>[21] unul la altul şi ziseră: „Dar unde ai găsit comoara, că iată te vădesc asprii, că sânt dentr-alte zile de împărat?" Iar el de frică apucatu-l-au cutremur şi-*s* temea că-l cunoscu. Decii-l apucară, iar lui i părea că vor să-l ducă la împăratul Dechiie (257$^{r–v}$)
ms. rom. 1602 BAR: Însă mearsă spre ceia ci vindea pâine şi le deade banii ci adusease să ia pâine. Şi se pripiia ca să se întoarcă. Şi deaca văzură pitarii acei bani, arătă unul cătră altul şi văzând că sânt altfel de bani ziseră lui: „Aceşti bani sântu dentr-o comoară, unde i-ai aflat că iată scriptura monadei se cunoaşte de când iaste şi de la ce împărat, că iaste de mulţi ai". Iar Amvlih să spărè de frică şi nu putea să grăiască, temându-se că doară-l cunoscură şi vor să-l ducă la Dechie împărat. (86^{r})

ms. rom. 339 BAR (4 august): Iată-vă asprii în mâinile voastre, numai ci mă lăsaţ să mă duc cu pâinile (257^{v}).
ms. rom. 1602 BAR: Rogu-mă, boiari dumneavoastră, iată-vă chelciugul în mâna voastră şi pâinea, ce-i luaţi şi mă lăsaţi să mă du*c* unde mi-e calea (86^{r}).

Considerăm de prisos să înmulţim exemplele, deoarece se observă uşor că nu este vorba despre aceeaşi traducere. Totuşi, în contextul de faţă, această comparaţie, atâta timp cât nu arată o congruenţă a traducerilor, nu demonstrează nimic. Aşa cum am arătat, ms. rom. 1602 BAR este scris de mai multe mâini. Astfel încât este foarte posibil ca, împărţindu-şi textele, fiecare dintre cei care au trudit, în

[20] Scris: ainik̲.
[21] Silaba este suprascrisă şi este ştearsă în manuscris.

BDD-A6683 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 16:29:05 UTC)

Țara Românească, la traducerea *Prologariului* să fi dat propria versiune. În acelaşi timp, se poate, la fel de bine, ca între cele două codice să nu existe nicio legătură.

Examenul comparat al textelor ne arată că ms. rom. 339 BAR, copiat în bună măsură din culegerea Mitropolitului, nu conține pentru luna august, aceeaşi traducere a *Vieții celor 7 coconi* din *Prologariul* de la Iaşi. Cum este greu de crezut că Dosoftei însuşi ar fi tradus a doua oară, de pe aceeaşi sursă, o hagiografie care, fără îndoială, i-a atras atenția, examenul nostru aruncă din nou un semn de întrebare asupra posibilității ca textele din manuscriul de la Tatina pentru intervalele 10–30 iunie şi 13 iulie–31 august să reprezinte traducerea cărturarului moldovean. Confruntarea părții comune dintre viețile de sfinți tipărite la Iaşi în 1685 şi cele din ms. rom. 339 BAR se dovedeşte aşadar a nu fi decisivă în această complicată ecuație de identificare. Ni se pare că rezultă de aici necesitatea unei reexaminări temeinice a problemei, cu argumente lingvistice şi din domeniul traductologiei în sensul studiilor dedicate operei Mitropolitului de N.A. Ursu şi Al. Mareş.

UNE PREMISE DANS L'ETUDE DES PREMIERES TRADUCTIONS ROUMAINES DU *PROLOGARIU*

(Résumé)

C'est le Métropolite Dosoftei qui a essayé de donner la première traduction intégrale en roumain d'une collection des vies de saints (*Prologariu*) en 1685. Quand-même, cet oeuvre est incomplète, car il manque les *vitae* correspondent aux intervaux 10–30 juin et 13 juillet – 31 août. Le manuscrit 339 de la Bibliothèque de l'Académie Roumaine, conçu un peu après, contient les vies des saints pour l'interval mars-août, en bonne partie copiées d'après la collection imprimée. Cette dépendance a conduit les chercheurs à supposer que le manuscrit contient aussi la copie de la partie manquante de la traduction du Métropolite.

Dans cet article, nous avons remis en question cette possibilité, ayant comme point de départ la *Vie des sept jeunes de Éphèse*, une hagiographie qui apparaît deux fois dans les collections des vies des saints: à 22 octobre et à 4 août; donc dans la partie imprimée et dans celle non imprimée par Dosoftei. Nôtre analyse montre que le manuscrit 339 contient une traduction différente par rapport à celle du Métropolite, ce qui relance le problème de l'existence même de la partie non imprimée de la première traduction roumaine du *Prologariu*.

Cuvinte-cheie: Mitropolitul Dosoftei, *Prologariu*, vieți de sfinți, Cei 7 coconi din Efes, ms. rom. 339 BAR, ms. rom. 2602 BAR.

Mots-clés: Métropolite Dosoftei, *Prologariu*, vies des saints, Les sept jeunes d'Éphèse, le manuscrit roumain 339 de la Bibliothèque de l'Académie Roumaine, le manuscrit roumain 2602 de la Bibliothèque de l'Académie Roumaine.

Institutul de Lingvistică
„Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti"
al Academiei Române
Bucureşti, Calea 13 Septembrie nr. 13

BDD-A6683 © 2014 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.75 (2026-11-06 16:29:05 UTC)